

İŞSİZLİĞİN PSİKO-SOSYAL SONUÇLARI VE TÜRKİYE ÜZERİNE MUHTEMEL ETKİLERİ

Şenol KURT*

ÖZET

Son yıllarda Türkiye’de ve dünyada, işsizlik ve işsizlikle ilgili sorunlar her platformda sıklıkla gündeme getirilmektedir. İşsizlik, neden olduğu ekonomik kayıplar yanında, bireylere, ailelere ve dolayısıyla topluma verdiği psiko-sosyal zararlarla birçok durumda daha da yıkıcı olabilmektedir. İşsizliğin bireylerin mental sağlığı üzerindeki etkisi ve ailelerin işsizlikten etkilenme şekilleri, bu çalışmanın başlıca konusunu teşkil etmektedir. İşsizliğin tüm dünyada bilinen ortak olumsuz sonuçlarının yanında, ülkeler arası farklılıklar nedeniyle oluşan farklı sorun süreçleri de mevcuttur. İşsizliğin olumsuz sonuçlarıyla mücadele etmek açısından bu farklılıkların gerek Türkiye’de gerekse diğer ülkelerde politika yapımcılar tarafından anlaşılması ve sorunların çözümünde dikkate alınması gereklidir.

ABSTRACT

Unemployment and unemployment related problems have been often brought into the agenda of Turkey and the world in recent years. Psycho-social problems of individuals, families and naturally the societies which are related to unemployment might be more devastating than the unemployment related economic losses in many cases. The effect of unemployment on individuals’ mental health and the types of unemployment related family problems constitute the main task of this study. There are different processes peculiar to countries for the negative results of unemployment as well as the world-wide known common problems. In order to fight with the negative results of unemployment, these differences must be understood and applied on solutions by the policy makers in Turkey and other countries.

GİRİŞ

Toplumsal sorunların ardında ekonomik nedenlerin aranması sık karşılaşılan bir durumdur. İşsizlik de yarattığı ekonomik sorunlarla toplumsal yapıya etkide bulunmaktadır. İşsizliğin yarattığı sorunların temelinde sadece ekonomik güdülerin aranması hatalı bir olgudur. Çalışmanın kendisi bizzat kişiliğin oluşması için gereklidir. İşsizliğin bireylerin üzerindeki mental etkisinin yanında, aile kurumu üzerindeki etkisi de toplum için önemlidir.

İşsizliğin bireyler ve aileler üzerinde gösterdiği etkiler, ülkelerin sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerine bağlı olarak farklılıklar gösterebilir. İşsizlik sonucunda oluşan sorunlar arasındaki ülkeler arası farklılıklar çok derin olmamakla birlikte, sorunların yaşanma süreçleri ve süreleri büyük farklılıklar gösterebilmektedir. Bireylerin ve ailelerin işsizliğe karşı göstermiş olduğu tepkiler, bir ülkenin kendi içinde de, küreselleşmeye ve buna bağlı olarak yaşam biçimlerinin değişikliğe uğramasıyla zaman içinde farklılıklar göstermektedir.

Bu çalışmanın birinci bölümünde işsizliğin psiko-sosyal sonuçlarının genel bir taraması yapılarak, konu teorik olarak incelenmiş ve bu bağlamda psiko-sosyal sonuçlar bireyler ve aileler açısından ele alınmıştır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise Türkiye’nin sosyal ve kültürel yapısı baz alınarak işsizliğin psiko-sosyal sonuçları Türkiye açısından incelenmiştir. Son bölümde ise yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerileri, hem genel olarak hem de Türkiye özü için sunulmuştur.

I- İşsizlik ve Psiko-Sosyal Sonuçları

a- Bireylere Etkileri

İşsizliğin toplum üzerindeki ekonomik maliyeti, işsizlik yardımları ve diğer sosyal yardım harcamalarından doğan yük, boşa harcanmış üretim potansiyeli ve düşük vergi gelirleridir. Yüksek işsizlik oranının politik ve sosyal maliyetleri, ırklar ve cinsiyetler arası eşitsizlikler, siyasi pasiflik ve teknolojik korumacılığı içerebilir. Bireyler üzerinde ise çeşitli sosyal, psikolojik ve fiziksel sorunlara neden olabilir.¹ Ayrıca işsizlik

¹Thoroddur Bjarnason, Thordis J. Sigurdardottir, “Psychological Distress During Unemployment and Beyond: Social Support and Material Deprivation Among Youth in Six Northern European Countries”, *Social Science & Medicine*, Vol.56, 2003 , p. 973.

nedeniyle yükselebilecek suç oranları ve işsizlerin çocuklarının yeterli eğitim alamaması gibi sorunlar hem toplumların hem de bireylerin geleceğini olumsuz yönde etkileyebilmektedir.²

Psikolojik durum çok boyutlu bir kavramdır. Bu yüzden, işsizliğin mental sağlık üzerindeki etkisi, kendine güven ve kendine saygının kaybı da dâhil olmak üzere çeşitli şekillerde kendini gösterebilir.³ İşsiz bireylerde çalışanlara göre daha yüksek seviyelerde beklenebilecek psikolojik rahatsızlıkların başlıcaları endişe, depresyon, somatik rahatsızlıklar, diğer insanlara yönelik düşmanca tutumlar ve paranoyadır.⁴ Bu rahatsızlıklardan birkaçının birlikte görülmesi ya da birinin tek başına görülmesi muhtemeldir.

İş kaybına bağlı stres genel olarak iki alanda gerçekleşmektedir. Bunlardan birincisi finansal baskıdır. Finansal baskı yaygın mental bozuklukların hem başlangıcıyla hem de devamıyla güçlü bir şekilde ilişkilendirilmektedir.⁵ İş kaybıyla gelen gelir kaybı, genelde bireyler ve aileleri tarafından karşılanması gerekli büyük finansal yükümlülükler getirir. Bu yükümlülüklerin karşılanamaması durumunda bireyler, ailelerine veya çevrelerine karşı zor duruma düşebilirler. Bu konuda yapılan çalışmalar finansal baskının, işsizler arasındaki psikolojik stresin önemli işaretlerinden biri olduğunu ortaya koymuştur. İkinci alan ise bireyin benlik duygusu ve dünya üzerindeki yeridir. İşsizlik, benlik kavramını iki yönde etkileyebilir. Birincisi, bireyin mesleği, kişisel kimliğinin önemli bir bileşeni ise, işsizlik doğrudan bireyin kimliğini tehdit edecektir. Buradaki tehdit kavramını bazı durumlarda kimliğin tamamıyla ortadan kalkması olarak da algılamak mümkündür. Fakat çoğu zaman bu kayıp kısmi olarak gerçekleşmektedir. İkincisi, işsizlik bireyin kendine değer verme duygusuna zarar verebilir. Bu iki alan

² S. Blount, "Unemployment and Economic Voting", *Electoral Studies*, Vol.21 , 2002, p. 93.

³ Arthur H. Goldsmith, Jonathan R. Veum, William Darity, JR. "Unemployment, Joblessness , Psychological Well-Being and Self-Esteem: Theory and Evidence", *Journal of Socio-Economics*, Vol 26, No: 2, 1997, pp. 133-158.

⁴ William Darity, JR., Arthur H. Goldsmith , "Unemployment, Social Psychology, and Unemployment Hysteresis", *Journal of Post Keynesian Economics*, Vol. 16,1993, No:1 , p. 58.

⁵ Scott Weich, Glyn Lewis, "Poverty, Unemployment, and Common Mental Disorders: Population Based Cohort Study", *British Medical Journal*, July 11, 1998, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0999/is_n7151_v317/ai_20958582/pg_3, 21 Nisan 2005.

birbiriyle ne tamamıyla ayrışık ne de tamamıyla çatışmaktadır. İkisi de insan varlığı için önemlidir.⁶

Çeşitli grupların iş kaybından görece olarak ne kadar zarar gördükleri bu gruplardan hangisine bağlı olduklarına göre değişir. Mesela, işsizlikle finansal sorun ilişkilendirildiğinde, bundan en ciddi etkilenecek grup düşük sosyo-ekonomik pozisyondaki insanlar olacaktır.⁷ Burada karşımıza yoksulluk kavramı çıkmaktadır. İşsizlik sonradan kötü sağlık koşullarının başlıca sebeplerinden biri haline gelen yoksulluğu yaratır. Yoksul insanlar en ucuz yiyecekleri almak zorundadırlar. Ucuz yiyeceklere ulaşmak ise her zaman kolay olmaz. Bu güçlük, zaten kötü olan beslenmeyi daha da olumsuz yönde etkileyerek sağlık koşullarını daha olumsuz bir duruma sokabilir.⁸

Diğer taraftan, yapılan çalışmalar iş kaybından daha çok sosyo-ekonomik seviyeleri yüksek bireylerin zarar gördüğünü göstermektedir. İlk olarak, profesyoneller, üst düzey yöneticiler ve beyaz yakalı işçiler, kol gücüne dayalı işçilere veya diğer düşük statülü işlerde çalışanlara göre, finansal bir neden olmasa bile işlerine devam etmek istediklerini belirtmektedirler. İkinci olarak, profesyonellerde iş kaybına bağlı olarak benlik kavramı daha fazla zarar görülür. Çünkü bu insanlar kariyerlerine daha büyük bir duygusal yatırım yapmaktadırlar.⁹ Bu insanların vasıfsız insanlara göre daha fazla eğitim aldıkları ve genellikle bu yüzden iş hayatına daha geç atıldıkları bilinmektedir. Eğitim hayatları boyunca birçok profesyonelin hayali, bulacakları yüksek statülü işlerle, geçtikleri zorlu eğitim sürecinin mükâfatını almaktır. Eğitimin ardından iş bulunamaması ya da çalışmaya başladıktan sonra işsiz kalma gibi durumlarda, bu insanlar o güne kadar elde etmiş oldukları birikimlerin değersiz olduğuna inanmaya başlayabilirler. Gelecek yaşamlarındaki sosyal statülerini dahi çalıştıklara işe endeksleyen bu insanlar için işsizlik, tam anlamıyla hayattan bir kopuş olabilmektedir. Profesyoneller arasında yükselen işsizliğin bir " Beyaz Yakalı Marjinalleşmesi" yaratması muhtemeldir.

⁶ J. Blake Turner, "Economic Context and the Health Effects of Unemployment", *Journal of Health and Social Behavior*, September 1995, (Çevrimiçi) <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=7735728&sid=3&Fmt=3&clientId=46175&RQT=309&VName=PQD>, 28 Mart 2005.

⁷ A.e.

⁸ Stephen J. Watkins, "Unemployment and Health", *World Health*, Geneva, November 1992, p. 18.

⁹ Turner, a.g.e.

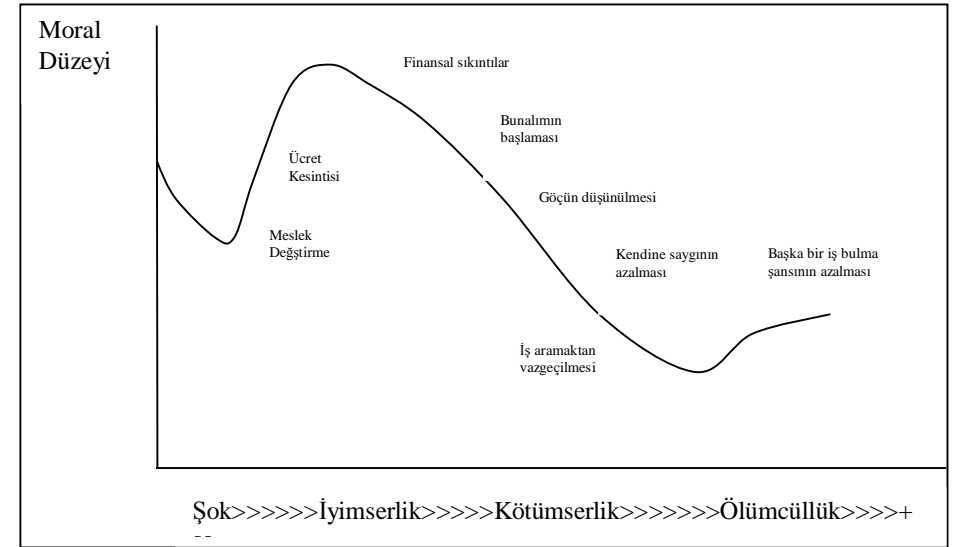
Örneğin, şizofreninin üçüncü dünyadaki sosyal sınıf dağılımı yukarıdan aşağıya dönmüştür. Hindistan'da yapılan çeşitli araştırmalar, şizofreninin yüksek kast üyeleri arasında daha fazla olduğunu göstermektedir. Bunun açıklaması ise üçüncü dünya ülkelerindeki köylü topluluklarındaki en düşük statülü grupların, ücretli emek gücü olmak yerine kendine yetecek ölçüde tarımla uğraşmalarıdır. Aksine, yüksek kastlar sıklıkla ücretli istihdam için eğitilmişlerdir. Hindistan'daki eğitimliler arasındaki yüksek işsizlik oranı bu insanları ciddi bir stres altına sokmaktadır. Bu da neden şizofreninin yüksek kastlarda ve işsizler arasında yaygın olduğunu açıklamaktadır.¹⁰

İşsizliğin sosyo-ekonomik etkileri, bireyin mesleki özelliklerinin yanı sıra kariyerinin hangi basamağında olduğu ile de ilişkilidir. Kariyerlerinin ortasında veya sonlarında olan insanların çalışma hayatları bitebilir ve ekonomik bir etki olarak emekli aylığı hakkı azalabilir. Bu safhada mental ve fiziksel problemler de artar. Öte yandan çalışma yaşamının başındaki insanların, bu sorunları atlama beklenebilir. Fakat yapılan bir araştırmaya göre genç erkeklerde 33 yaşına kadar uzayan işsizliğin uzun dönemli etkileri olduğu belirtilmektedir.¹¹

¹⁰ Richard Warner, "Hard Times and Schizophrenia", *Psychology Today*, June 1986, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1175/is_v20/ai_4260806/pg_2, 21 Nisan 2005.

¹¹ M.E.J. Wadsworth, S.M. Montgomery, M.J. Bartley, "The Persisting Effect of Unemployment on Health and Social Well-Being in Men Early in Working Life", *Social Science & Medicine*, Vol. 48, 1999, p. 1491.

Şekil 1: İşsizliğin Mental Sağlığı Etkileme Süreci

Kaynak: Graham Dawson, *Inflation and Unemployment*, p.93

Bireylerin işsizlikten psikolojik olarak etkilenme derecesinin, işsizliğin süresiyle doğru orantılı olarak artması beklenebilir. İşsizlik sürecinin henüz başındaki bir kişi için sorun olduğundan küçük gözükebilir. Özellikle maddi açıdan bir süre kendini ve ailesini idame ettirecek kadar birikime sahip kişilerin, işsizliğin başladığı tarihlere yaşadıkları, psikolojik bir sorundan çok, bir çeşit şok ya da neler olup bittiğini anlama çabası olarak düşünülebilir.

Şekil 1'de görüldüğü gibi ilk şokun atlatılması ile birlikte işsiz kişinin moral düzeyinin yükselmeye başladığı görülmektedir. Kişilerin bu dönemde, geleceğe yönelik planlar yapmaları ve bu planların işleyeceğine dair umutları olduğu söylenebilir. Bu dönem boyunca işsiz kişi tüm iş arama yollarını kullanarak, yeni bir iş arar ve bu arayışın sonucunda bir iş bulabileceğine inancı yüksektir. Takip eden sürede, işsiz kişi önceden kazandığı ücretten daha düşük bir ücreti kabul etmesinin iş bulmasına yardımcı olacağını düşünmektedir. İktisadi açıdan bakıldığında bu beklenti rasyonel gözükmektedir. Fakat piyasanın koşulları her zaman daha düşük ücretlerde istihdam yaratamayabilir

Umutların kaybolmaya başlamasına maddi sıkıntıların eşlik etmesi, bir işsiz psikolojik olarak çöküşünü hızlandırabilir. İşte işsiz kişinin moralinin ve psikolojisinin bozulmaya başladığı nokta burada başlamaktadır. Çünkü bu noktada artık umutlar kaybolmaya başlamaktadır. Artık işsiz kişi vasıflarının dışında bir iş aramanın yanı sıra, iş bulabileceğini düşündüğü başka bölgelere ya da ülkelere göç etmeyi de düşünmektedir. Bu düşüncelerden hiç birini hayata geçiremeyen kişilerin kendine saygısı azalabilir ve iş aramayı bırakabilirler.

Bu noktada işsiz kişi artık kendisini tamamıyla çaresiz hissetmeye başlar. "Çaresiz" insan şu andaki durumunun ve büyük olasılıkla gelecekteki durumunun kendisi tarafından alınan kararlardan ya da atılan adımlardan büyük ölçüde etkilenmeyeceğine inanmaktadır.¹² Psikolojik çöküntünün son noktası ise iş bulma şansının azaldığı ve işsiz kişinin kendi içine kapanmayı başladığı ölümcül dönemdir. Bu dönemde gerekli önlemlerin alınmaması ileri dereceye varan mental hastalıklara hatta intiharlara yol açabilir.

Yukarıda belirtilen psikolojik rahatsızlıkların ise zamanla fiziksel rahatsızlıklara dönüşmesi muhtemeldir. Psikolojik sonuçların görülmesini takiben bireylerde iştah kaybı, uyku sorunları, cinsel isteksizlik, kilo alma, kan basıncının yükselmesi ve kolesterol gibi fiziksel sorunlar yaşanabilmektedir. Bu sorunlara bağlı olarak insanların yaşam sürelerinin kısalması beklenebilir.

İşsizlik ve ölüm oranı arasındaki başka bir bağlantı da; iş yerindeki sosyal ilişkilerin kaybı, finansal baskıdan ötürü hobilerin ve sosyal hayatın terki ve işsiz damgası nedeniyle sosyal etkileşimden çekilme yoluyla sosyal destek ağlarının sekteye uğramasıdır. Araştırmalar sosyal ağların gücünün azaldığında ölüm oranının arttığını ortaya koymaktadır.¹³

Yapılan çalışmalar, işsizlik ile ölüm oranı arasında bir bağlantı bulsa bile bu işsizliğin kötü sağlığın ve dolayısıyla yüksek ölüm oranının nedeni olduğunu gösteremeyebilir. Burada dikkate alınması

¹² Goldsmith, Veum, Darity, a.g.e. , p. 138.

¹³ Watkins, a.g.e. , p. 18.

gereken ilk nokta tümevarımın felsefi sorunudur. Bir A olayının B olayı tarafından kaç defa takip edildiğinin bir önemi yoktur, A olayının gelecek seferde B olayı tarafından takip edilmeden gerçekleşmesi daima mümkündür. Bu çerçevede işsizliğin ve fiziksel sağlık göstergelerinin her ikisinin de hareketlerinden nedensel olarak sorumlu olabilecek bilinmeyen bazı faktörler olabilir. İkinci nokta ise nedensel bağlantının ters yönde gerçekleşebileceğidir. İşsizliğin yükselmesi sırasında neden diğerlerinin değil de belli kişilerin işlerini kayb ettikleri çalışan insanların sağlık durumları arasındaki farklılıklarla açıklanabilmektedir. Bir kişinin kötü sağlık durumu onun yeni vasıflar kazanarak işsizliğe daha açık olan vasıfsızlar sınıfından çıkmasını engelleyebilir.¹⁴

Bireylerin işsizlik sonucu maruz kalabilecekleri psikolojik rahatsızlıkların çapı, işsiz kalan bireyin kendi fizyolojik özelliklerinin yanı sıra bireyin yaşı, işsiz kalmadan önceki yaşantısı, yaşadığı bölge, ekonominin genel durumu, bireyin toplumda bulunduğu mevki ve aile durumu gibi çeşitli faktörlere bağlı olabilir.¹⁵ Emek gücüne dâhil olduktan sonra işsiz kalan insanlar ile emek piyasasına henüz girdiği halde iş bulamayan insanların psikolojik durumları da farklılık gösterebilmektedir.

İş kaybının sağlığa etkisi, toplumun istihdam edilebilme fırsatlarının uygun olduğu durumlarda azaltılabilir. Çünkü çalışanlar ciddi bir finansal sorun yaşamadan önce yeniden gelir elde edebileceklerine inanmaktadırlar. Bu konuda yapılan az sayıda çalışma böyle bir etkiyi kanıtlayamamıştır. Aksine, yapılan iki çalışma, uygun istihdam koşullarında işsizlerin duygusal sorunlarının daha fazla olduğunu ortaya koymuştur. Bireylerin, uygun istihdam ortamına rağmen iş bulamamalarını kendi yetersizliklerine atfetmeleri, bu sonuçlar üzerinde etkili olabilmektedir. Yine de, yeniden istihdam şansının daha yüksek olduğu bir ortamda işini kaybetmek daha iyidir.¹⁶ Aksi bir durumda işsiz kişinin, beklentileri daha çabuk bir şekilde hayal kırıklığına ve psikolojik rahatsızlığa dönüşebilir.

İşsiz bireylerin hangi yaş grubunda yer aldıkları, işsizliğin bu insanlar üzerindeki psikolojik etkisini belirleyebilir. İşsizliğe maruz

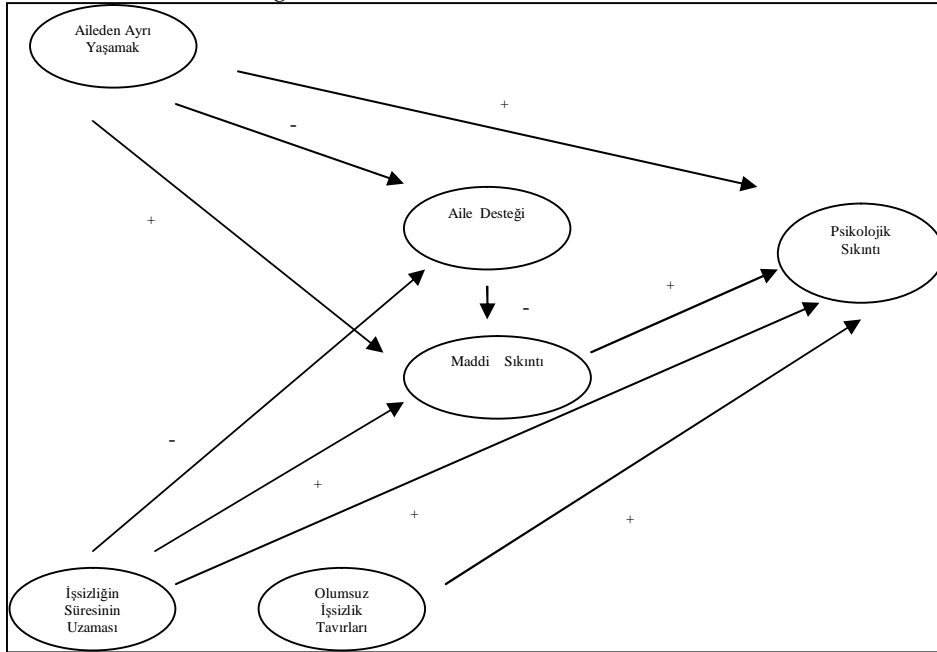
¹⁴ Graham Dowson, **Inflation and Unemployment** ,Hants, Edward Elgar Publishing, 1992 , pp.94-95.

¹⁵ Wadsworth, Montgomery, Bartley, a.g.e. , p. 1491.

¹⁶ Turner, a.g.e.

kalan insanlarda, genellikle aynı tip psikolojik rahatsızlıklar görülmesine rağmen bu rahatsızlıkların farklı yaş gruplarında görülme sıklığı ve sebepleri değişebilir. E. H. Erikson'a göre liseden mezun olmuş bir insanın ergenlikten yetişkinliğe geçmesi için mesleki bir kimlik kazanması gerekir. Bunu başaramazsa, kişinin kendine verdiği değer azalması muhtemeldir.¹⁷ Bu yüzden gençlerin çalışmaya bakışı ekonomik amaçlardan daha çok bir kimlik arayışı içerir. İşsizliğin süresi uzadıkça gençlerin kendilerine olan saygıları azalmaya başlar. Genç erkeklerde kendine saygı duygusunun kaybı genç bayanlara göre daha az olmaktadır. Çünkü genç bayanlarda hem işsizlikten kaynaklanan hem de işgücü piyasasının dışında kalmaktan kaynaklanan bir kendine saygı duygusu kaybı vardır.¹⁸

Şekil 2: Aile Desteğinin Genç İşsizler Üzerindeki Etkisi

Kaynak: Thoroddur Bjarnason, Thordis J. Sigurdardottir, "Psychological Distress During Unemployment and

¹⁷Goldsmith, Veum, Darity, a.g.e., p.137.

¹⁸A.e., pp. 135-150.

Beyond: Social Support and Material Deprivation Among Youth in Six Northern European

Countries", Social Science & Medicine, Vol.56, 2003, p.975

Yukarıdaki şekilden de anlaşılacağı gibi gençlerin aile desteğinden yoksun kalması uğrayacakları psikolojik zararı artırmaktadır. Olumlu aile desteği ve olumsuz aile baskısı arasındaki fark, genç işsizler arasında özellikle önemli bulunmuştur. Bu yüzden aile desteği genç işsizler arasında psikolojik acıyı azaltırken, ailelerin tavsiyeleri, belki de iş bulmaya yönelik olumsuz bir baskı olarak görüldüğünden, psikolojik acıyı artırır.¹⁹

Gençlerin işsizlikten kaynaklanan sorunları yalnızca işsiz kalmalarıyla ortaya çıkan bir durum değildir. Ekonominin yükselme dönemi ile karşılaştırıldığında daralma dönemi boyunca işsiz olmayan genç erkek ve bayanlarda daha fazla somatik ve psikolojik belirtiler görüldüğü rapor edilmektedir.²⁰ Ekonominin daralma dönemlerinde işçi çıkarmak zorunda kalan işverenler, tecrübe düzeylerine, vasıflarına ve aile durumlarına bakarak genelde gençlere öncelik vermektedirler. Bu yüzden bu dönemlerde gençlerin olumsuz beklentileri fazla olmaktadır.

b- Aileye Etkileri

Orta yaş ve orta yaş üstü insanların işsizlikten psikolojik olarak ne kadar etkilenecekleri işsiz kalmadan önceki yaşantılarıyla doğrudan ilişkilidir. İnsanların işsizlik nedeniyle sosyal yaşantılarındaki değişiklikler, zamanla psikolojik rahatsızlıklara yol açabilir. Bu sosyal değişikliklerden belki de en önemlisi, aile içinde meydana gelen değişimlerdir. Aile, sosyal ve bireysel oluşumun aracısı olduğu için işsizlik gerçekte işsiz olanlardan daha fazla kişinin etkilenmesine neden olur.²¹ Özellikle, ataerkil aile yapısına sahip toplumlarda, işsizlik nedeniyle aile içi rollerin parçalanmaya başlaması, başta aile reisi olmak üzere tüm hanehalkı üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilir.

¹⁹ Bjarnason, Sigurdardottir, a.g.e., p. 974.

²⁰ Mehmed Novo, Anne Hammarström, Urban Janlert, "Do High Levels of Unemployment Influence The Health of Those Who Are Not Unemployed? A Gendered Comparison of Young Men and Women During Boom and Recession", **Social Science & Medicine**, Vol. 53, 2001, p.293.

²¹ Sara Ström, "Unemployment and Families: A Review of Research", **Social Service Review**, Vol. 77, September 2003, p.422.

Ailenin gelirin tek kişi tarafından kazanıldığı durumlarda beklenmedik bir iş kaybının etkisi özellikle zordur. Bu ailelerin tek gelir kaynakları yok olmakla kalmamakta, evdeki eşin durumu çabuk bir şekilde bir iş arayıcısı ve sonunda bir ücret kazanan durumuna gelmektedir. İşini kaybeden kişinin erkek olduğu durumda, yeni işe giren karısının önceden onun ödemekte olduğu faturaları ödemeye başlamasıyla, koca kendine olan saygısını kaybedebilir. Bu duygu kocanın iş arama etkinliğini keskin bir biçimde azaltabilir. Çünkü koca ciddi bir kendine güven kaybı yaşamaktadır.²² Bu bağlamda iş arayanların potansiyel işverene karşı bir misillemede bulunması pek mümkün değildir. Bu insanlar kızgınlıklarını bu olayla doğrudan bir bağlantısı olmayan çocukları, eşleri veya arkadaşları gibi üçüncü şahıslara yöneltirler.²³ Aile üzerinde babaya yüklenen bu yük zaman geçtikçe azalmaktadır. Hem sendikalar hem de sosyal refah sistemleri gelir kaybıyla mücadele etmek için kaynaklar sağlamaktadırlar. Bu yüzden, babanın işsizliğinin aile içi ilişkilerde yarattığı baskı ve değişim bugünlerde 1900'lerin ilk yarısına göre daha azdır.²⁴

Ailede geliri sağlayan kişinin işsiz kalmasının olumsuz etkileri, bazı durumlarda aile üzerindeki finansal baskıdan çok ailenin işsizlik öncesi sosyal statüsü ile yakından ilişkili olabilmektedir. Toplum içerisinde mesleği sayesinde yüksek statüye sahip bir insanın işini kaybetmesi, ailesinin sosyal hayattaki ilişkilerini sarsabilir. Ailenin o güne kadar içinde yaşadığı sosyal ortamın birden değişmesi, aile üyeleri üzerinde önemli kimlik problemleri ve psikolojik problemler yaratabilir. Bu problemlerin sonucunda aile içi şiddet ve en sonunda eşlerin ayrılma noktasına gelinebilir. Örneğin, Amerikan toplumunda babanın iş sahibi olmadığı bir ailede ayrılma ihtimali, babanın iş sahibi olduğu bir aileye göre iki kat daha fazladır.²⁵ Ebeveynler arasında yaşanacak şiddet ya da boşanmanın ise kurbanları çoğunlukla çocuklar olmaktadır.

²² USA Today, "Family Relations Hurt By Joblessness" ,Society for the Advancement of Education, April 2003, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1272/is_2695_131/ai_99849658, 21 Nisan 2005.

²³ Margo Frey, "Avoid Psychological Risks Inherent in Job Search", **The Milwaukee Journal Sentinel**, May 2003, (Çevrimiçi), http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1272/is_200305/ai_n10871069, 21 Nisan 2005.

²⁴ Larry Paul Andres Ortiz, Michael P. Farrell, "Father's Unemployment and Adolescent's Self-concept", **Adolescence**, Winter 1993, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2248/is_n112_v28/ai_14777827/pg_3, 21 Nisan 2005.

²⁵ Donald J. Hernandez, "Jobs, Poverty, and Family Breakup: the Impacts of Unemployment and

Çocukların anne ve babalarının işsizliklerinden etkilenmeleri iki şekilde gerçekleşebilmektedir. Bunlardan ilki, çocukların psikolojik durumu ve eğitim hayatlarıdır. Anne ve babanın işsiz olduğu durumlarda yapılan çeşitli araştırmalar çocuklarda daha yüksek oranda kendi kendine zarar verme, okulu erken bırakma ve erişkinlikte işsiz kalma oranı olduğunu ortaya koymuştur. İkinci etkilenme şekli ise çocukların fiziksel sağlıklarıdır. Bu konuda yapılan çalışmalar ebeveynleri işsiz olan çocukların doğum ağırlıklarının, diğer çocuklara göre daha düşük olduğunu göstermektedir. Çocuklarda ebeveyn işsizliği ile ilişkilendirilen diğer fiziksel sorunlar ise daha yüksek risk oranda salgın hastalığa kapılma riski yüksek kaza oranı ve yaşitlarına göre büyüme gücü göstermeleri şeklinde sıralanmaktadır.²⁶

Gerek doğuştan mental bir hastalığa sahip insanlar gerekse işsiz kaldığı için mental hastalığa yakalanan insanlar, iş ararken çeşitli zorluklarla karşı karşıya gelirler. Birçok durumda, bireyler, fiziksel etkilerden değil de mental hastalığın başkaları üzerinde yarattığı etkilerden ötürü işsiz kalmaktadırlar. Yaşadıkları tecrübeler sonucu birçok mental hastalığı olan insanlar, psikiyatrik özürlerini açıklamaktan çekinmektedirler. Daha sonra ortaya çıkan bu tip özürlerin işverenin bu işçilere olan bakışını olması gerektiğinden daha olumsuz olarak değiştirmesi mümkündür. Birçok durumda bu insanlar için en yararlı iyileşme aracı istihdamdır. Çünkü istihdam ciddi mental hastalıkların iyileşmesinde çok önemli bir araçtır. Bu sadece sağladığı ekonomik katkıdan değil aynı zamanda kendine olan saygıya yaptığı katkıdan dolaydır.²⁷

II- Türkiye'de İşsizliğin Psikososyal Sonuçları

a- Bireylere Etkileri

Türkiye'de son yıllarda, çeşitli medya organlarında işsiz kalmış insanların, özellikle evli ve çocuk sahibi erkeklerin, çeşitli platformlarda

Poverty Are Contributing Substantially to Dissolution of American Families", **USA Today (Society for the Advancement of Education)**, November 1993, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1272/is_n2582_v122/ai_14716406/pg_2, 21 Nisan 2005.

²⁶ Ström, a.g.e. , p. 416-422.

²⁷ USA Today , "Stigma Creates Employment Barriers", Society for the Advancement of Education, February 1998, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1272/is_n2633_v126/ai_20305748, 15 Nisan 2005.

yaptıkları bireysel eylemlerle ve intihar denemeleri sık sık gündeme gelmektedir. İşsizliğin ülkemizde yeni bir olgu olmamasına rağmen bu tür eylemlerin son yıllarda yaygın bir nitelik kazandığı gözlemlenmektedir. Bu eylemlerin altında yatan temel nedenin, işsizlik ve bunun sonucundaki maddi sıkıntılar olduğu belirtilmesine rağmen, bu konuda yapılan çalışmalar sınırlıdır. Ülkemizde bu konuda yapılan alan araştırmaları, sadece belli bölgeleri kapsadığından, bu verilere dayanılarak nüfusun tümü için bir genelleme yapmak mümkün olmamaktadır. Nüfusun önemli bir kısmının hastanelerin psikiyatri servislerinden yararlanmaması, bu konuda bir veri tabanı oluşturulmasını zorlaştırmaktadır.

İşsizliğin bireylerin üzerinde oluşturduğu etkinin yanında, bireyin yakın çevresi ve özellikle de ailesi üzerinde psiko-sosyal etkileri bulunmaktadır. Buna ilaveten özellikle ekonominin kötü olduğu dönemlerde, işsiz kalma ihtimali yüksek bireylerde de psikolojik rahatsızlıkların görülmesi muhtemeldir. İnsanların sosyal bir varlık oldukları düşünüldüğünde, işsizliğin etkisinin onu yaşayan bireylerle sınırlı olmayacağı görülecektir. J. P. Sartre'ın dediği gibi, "insan tek başına aç kalmaz, bir adam aç kalırsa, bütün arkadaşlarıyla kalır. Bir işsizinin açlığı, aynı zamanda, bütün öteki işsizlerin de açlığıdır."²⁸ Bu tespit tüm ülkeler için geçerli olabilir.

Türkiye'de ve dünyada işsizliğin sonuçlarının, bu konuda araştırma yapanların politik görüşleri ve mensup oldukları sosyal gruplarla yakın ilişkisi olsa da işsizliğin tüm dünya üzerinde kabul gören bazı genel sonuçları bulunmaktadır. Bunların başlıcaları çoğunlukla işsiz kalan bireylerde görülmek üzere işsiz bireylerin aile fertlerinde de görülebilen endişe, depresyon gibi psikolojik rahatsızlıkların yanında psikosomatik rahatsızlıklardır. Bunlara ek olarak aile içi şiddet, boşanma ve tüm bunların olumsuz yönde etkilediği çocuklar da işsizliğin kötü sonuçları içerisinde yer almaktadır.

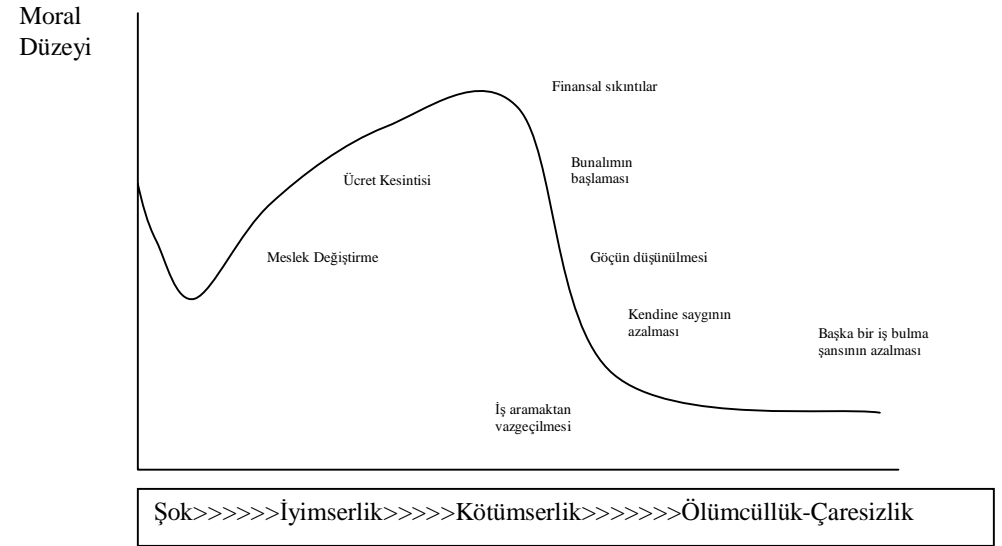
Bu sonuçlar dünyanın her yerinde görülmekle birlikte görülme sıklıkları, dereceleri ve etkileri bakımından farklılıklar göstermektedirler. Bu farklılıkların altında yatan başlıca nedenler,

²⁸ Jean Paul Sartre, **Denemeler**, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, İstanbul, Say Yayınları, t.y., s. 67.

ülkelerin sosyal ve ekonomik yapılarının yanında, işsizliğin olumsuz sonuçlarıyla mücadele edebilmek için gerekli araçlara sahip olup olmadıklarıdır. Bu bakımdan gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkların kaçınılmaz olduğu düşünülebilir.

İşsizliğin tüketim ve harcamalar açısından oluşturduğu sorunlar evrensel bir nitelik taşısa da, Türkiye'nin kendine has sosyal ve ekonomik yapısı, işsizliğin ülkemizdeki sosyal etkilerini yerel bir görünüme sokmaktadır. Bunlardan biri de işsiz kalma durumunda, işsizliğin mental sağlığı tehdit etme sürecinde yaşanabilecek farklılıktır. Şekil 1'de genel bir çerçeve içinde gösterilen işsizliğin mental sağlığa etki süreci, muhtemelen Türkiye için aşağıdaki şekilde gerçekleşecektir.

Şekil 3: İşsizliğin Türkiye'deki Mental Sağlığı Etkileme Süreci

Şekilden de anlaşılacağı üzere, Türkiye'nin bu konudaki muhtemel farkı sürecin ikinci kısmının daha uzun ve üçüncü kısmının ise daha kısa sürmesinin beklenmesidir. İlk şokun atlatılmasından sonra takip etmesi beklenen iyimserlik devresinin, Türkiye'de çeşitli nedenlerden ötürü daha uzun sürmesi beklenebilir. Bu sebeplerden birincisi ve belki de en önemlisi, işsiz bireyin, ailesinin kendisine destek vereceğine olan inancıdır. Türkiye'de işsizliğin geniş ölçüde bekâr, genç

ve kentli nüfus arasında yaygın olduğu düşünülürse böyle bir beklentinin mental sağlık üzerindeki olumlu etkisi daha iyi anlaşılacaktır.²⁹ İkinci bir neden ise Türkiye’de, çok ileri eğitim gerektiren bazı meslekler dışında sosyal statünün genellikle meslekle ilişkilendirilmemesidir. Özellikle vasıfsız ya da az vasıflı bireyler arasında görülen işsizlik türlerinde, bu insanların sosyal statü kaybı söz konusu olmamaktadır. Genellikle geçici işlerde çalışan birçok insan için işlerini kaybetmeleri ve yeni iş aramaları doğal bir süreç olarak görülmektedir. Mesela inşaat sektöründe çalışan bir kişinin işsiz kalması durumunda karşılaşılabilecek tepki, nasıl olsa yakında bir iş bulabileceği yönünde gelecek teselliler olacaktır.

Türkiye için iyimserlik sürecinin daha uzun olmasının bir diğer muhtemel sebebi, özellikle büyük kentlere yeni göç etmiş ve geldiği kırsal yöre ile bağlantılarını koruyan bireylerin geri dönme umutlarıdır. Hiçbir sosyal yardım mekanizmasının kapsamına giremeyen bireyler için çiftçiliğe geri dönme umudunu taşımanın mental sağlık üzerinde olumlu bir etki yapacağı açıktır. Buna karşılık böyle bir geriye dönüşün bugüne kadar belirgin bir şekilde yaşandığını söylemek mümkün değildir. Bir diğer sebep ise kentlerde yerleşmiş olan kayıt dışı veya marjinal sektör olarak adlandırılan sektörün varlığıdır. Hiç bir iş bulamayan bireylerin son umut olarak görebilecekleri bu sektörün varlığı, özellikle kalabalık aile sahibi vasıfsız erkekler için önem taşımaktadır. Maddi ihtiyaçların temini açısından seyyar satıcılık, ayakkabı boyacılığı gibi geçici işler (bazıları için kalıcı da olabilmektedir) büyük şehirlerde sarılınabilecek can simitleri olarak görülmektedir.

Kötümser devrenin daha kısa sürmesinin muhtemel nedenlerinden biri, yukarıda saydığımız olumlu gelişmelerin hiçbirinin gerçekleşmemesi durumunda, bireyin maddi sıkıntıya daha keskin bir şekilde girmesidir. Gelişmiş ülkelerde devletin sağladığı sosyal yardımların ülkemizde mevcut olmayışı ve işsizlik sigortasının kapsamının dar olması nedeniyle maddi sıkıntıya giren bireylerin moral seviyeleri hızlı bir çöküş içine girebilecektir. Bu çöküşün evli bireylerde daha yüksek olması beklenebilir. Buna karşılık göç etme fikri daha hızlı bir şekilde gündeme gelebilir. Bu fikir bireye ya da tüm aileye ilk

²⁹ Tuncer Bulutay, **Employment, Unemployment and Wages in Turkey**, Ankara, International Labour Office State Institute of Statistics, 1995, p.239.

aşamada yeni bir umut olarak gözükebilir. Fakat işsiz insanlar için özellikle aileleriyle birlikte göç etmenin maliyeti göçün tercih edilebilir bir seçenek olmasını zorlaştırmaktadır.

Bu kötümser devrenin sonunda girilen ölümcül dönem, çeşitli ülkelerde intiharlarla sonuçlanabilirken, ülkemizde ise her şeyi boş vererek sıkıntıdan kurtulma yolunun tercih edilmesine yol açabilmektedir.³⁰ Öğrenilmiş pasiflik adı da verilen bu durum, kendi kontrolü dışında gerçekleşen olaylar nedeniyle bireylerde görülen pasifliği açıklamaktadır.³¹ Bunun sonucunda hayattan kopmuş, kendisine düşen hiçbir sorumluluğu yerine getirmeyen bireyler ortaya çıkacaktır. Ölümcül devrenin diğer ülkelere göre daha az intiharla sonlanmasının bir nedeni de dini inançlardır. İslam dininde intiharin günah sayılması, insanları intihardan uzak tutan önemli bir faktördür.

İşsizliğin, bireylerin mental sağlığı üzerinde yaptığı etkinin yüksek eğitilmiş işsizler arasında daha fazla olduğu görülmektedir. Yıllarca eğitimin aldıkları mesleği yapamamanın sıkıntısı ve gelecekle ilgili beklentilerinin gerçekleşmemesi bu insanları bunalıma sürükleyebilmektedir. Yüksek eğitim görmüş kadınlar da işsizlikten aynı derecede etkilenmektedirler. Fakat eğitilmiş insanların işsizliği çaresizlikten çok geçici bir durum olarak kabul ettikleri de bilinmektedir.³²

Eğitim seviyesi düşük insanlar arasında işsizliğin, lise ve üstü eğitim kurumlarından mezun olanlara kıyasla daha az olduğu yukarıda belirtilmişti. Bunun sebeplerinden biri de bu insanların iş tercihi yaparken eğitilmiş insanlara nazaran daha az seçici olmalarıdır. Çoğu zaman bu insanlar için bulunan bir iş zor ve düşük ücretli olsa bir şans olarak kabul edilmektedir. Aynı sebeple işsiz kalma durumunda da çoğu zaman bunu az eğitim görmelerinin bir sonucu olarak doğal kabul etmekte ve işsizliği daha kabul edilebilir bulmaktadırlar. Türkiye’de bu konuda yapılan bir çalışma, ilk ve ortaokul mezunları arasında

³⁰ Tuncay Yılmaz, Fatma Fidan, Veli Karataş, “ İşsizliğin Sosyo-Psikolojik Sonuçları: Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Bireylerin Tutumları Bir Alan Araştırması”, **Sosyal Siyaset Konferansları**, C.48. ,2004 , s. 173 .

³¹ Burcu Kumbul, “İşsizlik ve Yarattığı Psikososyal Sorunların Öğrenilmiş Çaresizlik Bağlamında İncelenmesi”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları Prof. Dr. Toker Dereli’ye Armağan.

³² Yılmaz, Fidan, Karataş, a.g.e., s. 173.

işsizlikten kaynaklanan depresyonun yüksekokul mezunlarına göre daha az olduğunu ortaya koymuştur. Bunun sebebi ise bu insanların emek piyasasında düşük ücretle de olsa iş bulma imkânlarının daha fazla olmasına bağlanmıştır.³³

b-Aileye Etkileri

İşsizliğin Türk toplumu üzerinde yarattığı baskılardan biri de aile kurumuna olan etkisidir. Ailenin toplumdaki sosyal fonksiyonlarının yanında yerine getirmesi gereken ekonomik faaliyetleri bulunmaktadır. Ekonomik karar alıcı olarak aileyi etkileyen iki güç bulunmaktadır. Bunlardan birincisi aile içi güçlerdir. Aile içi güçler, yemek, içmek ve barınmak gibi temel ihtiyaçların belirlenmesinde etkili olan güçlerdir. Aileyi etkileyen ikinci güç ise toplumsal dış güçlerdir. Dış güçlerden kastedilen ailenin, üzerinde kontrolünün az olduğu, finansman sistemi ve istihdam sistemi gibi kuvvetli ekonomik güçlerdir. Bu bağlamda ailenin en az bir üyesi belli bir işte çalışmak zorundadır. Ailenin kazanç beklentilerinin gerçekleşmemesi durumunda, ailenin tüm bireyleri üzerinde gerek psikolojik gerekse mali sorunlar ortaya çıkar. Bunun sonucunda aile içi uyumsuzluk, kavga ve boşanma gibi birçok ailevi sorun oluşmaktadır.³⁴

İşsizliğin bulunmadığı dönemlerde bile şehirlere yönelik göç neticesinde aile yapısında hızlı değişimler yaşanmaktadır. Bu değişimlerden biri de köyden gelen insanların şehirdeki yüksek gelirli grupların tüketim kalıplarını taklit etmeye çalışmalarıdır. "Göstermelik tüketim" veya "gösteriş harcamaları" olarak adlandırılan bu davranışlar ailelerin ekonomik durumunu olumsuz yönde etkileyebilmektedir.³⁵

İşsizliğin aile üzerinde kurduğu bu baskı, özellikle erkeklerin tek gelir kazanan olduğu durumlarda, ataerkil aile yapısını sarsabilmektedir. Geleneksel Türk aile yapısında erkeğin ailenin reisi olarak kabul edilmesi ve şehirlerdeki oluşmuş tüketim kalıpları nedeniyle işsizlik, aile kurumunun çözülme ihtimalini artırmaktadır. Konuyla ilgili Türkiye'de yapılan bir araştırmaya göre, evli ya da evlilik

³³ İhsan Yüksel, "İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarının İncelenmesi: Ankara Örneği", C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, C. 4, No: 2, 2003 , s.32.

³⁴ R. Günsel Terzioğlu, "Ailenin Ekonomik Faaliyetleri", T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Türkiye Aile Yılı 1990, 1990, s.110-113.

³⁵ Mehmet Eröz, **Türk Ailesi**, İstanbul, MEB Devlet Kitapları, 1977, s.40-41.

deneyimi geçirmiş işsizlerin boşanma oranının toplam boşanma oranına göre çok daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Aynı araştırma kapsamında işsizliğin aile üzerinde tespit edilen diğer bir olumsuz özelliği ise henüz evlenmemiş erkekler üzerindeki etkisidir. Genç erkekler arasındaki işsizliğin yaygınlığı, evlenebilecek çağdaki bu insanların evlenmelerini geciktirmektedir. Evlenme yaşını yükselten bu durum aileleşmeyi geciktirmekte ve aile kurumunu zayıflatmaktadır. Bu durum yukarıda belirtilen ailenin işsizliğin yarattığı sorunları azaltmadaki rolünü de kısıtlamaktadır. Boşanmalar ve ailenin işsizlik nedeniyle geç kurulabilmesi, bireylerin işsizliğe karşı dayanağı olan aile kurumunu başlı başına sorun haline getirmektedir.³⁶

İşsizliğin aile üzerindeki olumsuz etkisi çocuklar üzerinde daha kalıcı etkiler yapabilmektedir. İşsiz ailelerin çocuklarının, gelir yetersizliği nedeniyle yetersiz beslenmesi ve sağlık hizmetlerinden yeterince yararlanamaması yanında, aile içi şiddet ve huzursuzluk, çocukların psikolojilerini de bozabilmektedir. Bunun yanında Türkiye'de çocuk istismarının başlıca nedenlerinden biri de işsizliktir.³⁷ İşsizliğin çocuklara yönelik şiddeti ve çocukların okuldan alınarak çalıştırılmaya zorlanmasını artırması beklenebilir. Bu durum özellikle düşük sosyo-ekonomik seviyedeki aileler arasında yaygın olarak görülmektedir.

III- Çözüm Önerileri

İşsizliğin yukarıda bahsedilen tüm potansiyel fiziksel ve ruhsal sağlık zararlarını engellemek için önlemler 4 seviyede önerilmektedir:

a- Ekonomik gerilemenin engellenerek ekonominin yoluna konması (Bu bir ekonomik politika meselesidir.

b- Ekonominin, insanların durgunluk zamanlarında dahi tatmin edici gelirler elde edebileceği ve anlamlı hayat rolleri üstlenebileceği şekilde yapılandırılması. Bu, iş paylaşım ve meslek yaratma projeleriyle

³⁶ Nihat Erdoğan, "Endüstrileşme Sürecinde İşsizliğin 'Aile'ye Etkisi", **Aile Araştırma Kurumu, Aile Yazıları 2 Kültürel Değerler ve Sosyal Değişim**, 2. Baskı, T.C. Başbakanlık, Ankara, 1991, s. 361-362.

³⁷ İ.Hamit Hancı, "İzmir'de Eğitim Hastanelerinde Çocuk İstismarı Tanısı Alan Olgularla İlgili İzmir Çocuk İstismarı Araştırma Grubunun Onsekiz Aylık Deneyimi", (Çevrimiçi), <http://www.sosyalhizmetuzmani.org/cocukistismari.htm>.

yapılabilir. Toplum, kendisine yarar sağlayabileceklerin ve buna istekli olanların engellenmesinden yarar sağlamaz.

c- İşsizleri desteklemek (Destek merkezleri, işsizlik yardımları ve gıda kooperatifleri gibi)

d- Sağlık zararlarını telafi etmek için yüksek düzeyde sağlık hizmetleri sağlayarak.³⁸

Yukarıda belirtilen işsizlerin desteklenmesi kapsamında etkin bir işsizlik sigortasının oluşturulması tüm ülkeler için kaçınılmazdır. Bu yolla en azından işsiz bireyler ve aileleri üzerindeki finansal baskı azaltılmış olacaktır. Kapsamlı işsizlik sigortası sistemlerinin gelişmiş ülkelerde uygulanması geniş mali olanaklarında yardımıyla kolay gözükürken, gelişmekte olan ülkelerde gerek milli gelir düzeyinin gerek verimliliğin düşük olması gibi çeşitli nedenlerle işsizlik sigortası etkin şekilde uygulanmamaktadır. Gelişmekte olan ülkelerdeki çözüm, genellikle çalışmayanların kayıt dışı çalışarak ya da çalışanların gelirlerini çeşitli yollarla paylaşarak işsizlikle mücadele etmesi şeklinde gerçekleşmektedir.³⁹ Bu sayılan önlemlerin yanı sıra, birçok ülkede işsizliğe karşı en etkili korunma yöntemi olan sosyal ağların varlığının devam ettirilmesi ve aile kurumunun yaşatılması işsizliğin sağlık üzerine yapabileceği olumsuz etkiler için önemli bir koruma sağlayacaktır.

SONUÇ

İnsanların işsiz kalmaları sonucunda bireylerin kişisel gelirleri ve bunun sonucunda da milli gelir azalmaktadır. Bugün birçok gelişmiş ülkede, işsizlik sigortası ve kamu sosyal yardımları işsiz insanlara çalıştıkları dönemdeki hayat standartlarına ulaşmasını sağlayacak bir gelir sunabilmektedir. Bu yardımlar insanlar üzerindeki ekonomik baskıları azaltsa da, işsizliğin neden olduğu psikolojik baskılar bu insanları da olumsuz yönde etkilemektedir. Ayrıca işsizlikten kaynaklanan milli gelir ve vergi kaybı, gelişmiş ülkelerdeki işsizlik yardımlarının bireyler üzerinde yaptığı olumlu etkiyi azaltmaktadır.

İşsizliğin neden olduğu sosyal sorunlar ise çoğu zaman ekonomik sorunlardan daha zararlı olmaktadır. Bu sorunlarda biri, gelir kaybı ve çalışmamaktan kaynaklanan kimlik ve statü kaybının bireylerin mental sağlığı üzerinde yaptığı olumsuz etkidir. Bu etki yapı ve süreç itibari ile ülkeden ülkeye farklılıklar göstermektedir. İşsizlik sigortası ve kamu sosyal yardımlarının yanında ülkelerin sosyal yapısı da bu farklılıklar üzerinde etkilidir.

Türkiye'yi bu konuda diğer ülkelerden ayıran başlıca özellik kendine has aile yapısıdır. İşsizlik sigortasının ancak yakın geçmişte faaliyete geçmesi ve kapsamının sınırlı olması, aile kurumunu işsiz insanların başlıca güvencesi haline getirmiştir. Ayrıca büyük şehirlerdeki kayıt dışı istihdam da, işsizler için geçici bir rahatlama yaratmaktadır.

Aile kurumunun işsiz bireyler üzerindeki olumlu etkisi, özellikle aile reislerinin uzun dönemli işsizliği durumunda, ailenin kendisi üzerinde yıkıcı bir etkide bulunmaktadır. Bu da toplumsal açıdan istenmeyen bir durumdur. Türkiye'de aile kurumu hala işsizliğin yarattığı sosyal ve ekonomik sorunlarla mücadelede en etkili araçtır. Özellikle genç işsizler açısından aile, bir sığınak konumunu almıştır. İşsizliğin yanı sıra sosyal yapıdaki değişimlerden de etkilenerek erozyona uğrayan aile kurumu, gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda bu yararlı özelliğini kaybedecektir.

İşsizliğin Türkiye'de bireyler ve aile üzerinde yol açtığı bu olumsuz sonuçları önlemenin başlıca yolu işsizliği önlemektir. Fakat her ekonomide, az da olsa her zaman bir miktar işsiz bulunacağı düşünülürse işsizlik sigortası ve kamu sosyal yardımları gibi araçlarla en azından ekonomik sıkıntıların giderilmesine çalışılmalıdır. Ülkemizdeki işsizliğin boyutu ve işsizlik sigortasının kapsamı dikkate alındığında, bugün için tüm işsizleri kapsayacak bir sistemin mümkün olmadığı görülecektir. Kamu sosyal harcamalarının da genellikle sağlık alanında yoğunlaştığı düşünüldüğünde, işsizliğin yarattığı sorunlarla başedebilmek için başka yöntemler geliştirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Bu tür yardımların en gereklisi, özellikle şehirlerde yaşayan işsiz insanların ve ailelerin gıda ihtiyaçlarının en azından aynı olarak

³⁸ Watkins, a.g.e., p. 19.

³⁹ Abdurrahman Ayhan, **Türkiye'de İşsizlik Sigortası Sistemi ve Uygulaması**, Muğla, Muğla Üniversitesi İİBF Tartışma Tebliği, 2004, s.3.

karşılanmasıdır. Şehirlerdeki birçok aile, işsizlik nedeniyle en temel ihtiyaçları olan beslenme ihtiyaçlarını bile karşılamakta zorlanmaktadırlar. Böyle bir yardım, aslında gelecekteki daha büyük sağlık harcamalarının önlenmesini sağlayacaktır. Çünkü yetersiz beslenmenin sonucunda özellikle çocukların çeşitli hastalıklara yakalanması mümkündür. Ayrıca çocuklarına yeterli beslenme imkânını sağlayamayan ebeveynlerin üzerindeki psikolojik baskı da bu yolla azaltacaktır.

İşsizliğin olumsuz sonuçlarıyla mücadelede gerekli politikaların uygulamaya konulamaması, başta büyük şehirlerde olmak üzere tüm Türkiye’de ciddi sosyal çalkantılara ve bunalımlara yol açabilir. İşsizliğin kendisiyle yapılan mücadele bu anlamda en geçerli yol olmakla birlikte, işsizliğin sonucunda ortaya çıkan olumsuz koşulları da çözümsüz hale gelmeden engellemek toplumsal açıdan zaruridir.

KAYNAKÇA

- Ayhan,Abdurrahman, Türkiye’de İşsizlik Sigortası Sistemi ve Uygulaması, Muğla, Muğla Üniversitesi İİBF Tartışma Tebliği, 2004.
- Bjarnason,Thoroddur, Sigurdardottir, Thordis J., “Psychological Distress During Unemployment and Beyond: Social Support and Material Deprivation Among Youth in Six Northern European Countries”, Social Science & Medicine, Vol.56, 2003 .
- Blount, S “Unemployment and Economic Voting”, Electoral Studies, Vol.21 , 2002.
- Bulutay, Tuncer Employment,Unemployment and Wages in Turkey, Ankara, International Labour Office State Institute of Statistics, 1995.
- Darity, William, JR., Goldsmith, Arthur H. , “Unemployment, Social Psychology, and Unemployment Hysteresis”, Journal of Post Keynesian Economics, Vol. 16,1993.
- Dowson, Graham Dawson, Inflation and Unemployment ,Hants, Edward Elgar Publishing, 1992.
- Erdoğan, Nihat “Endüstrileşme Sürecinde İşsizliğin ‘Aile’ye Etkisi”, Aile Araştırma Kurumu, Aile Yazıları 2 Kültürel Değerler ve Sosyal Değişim, 2. Baskı, T.C. Başbakanlık, Ankara, 1991.
- ERÖZ, Mehmet Türk Ailesi, İstanbul, MEB Devlet Kitapları, 1977.
- Frey, Margo “Avoid Psychological Risks Inherent in Job Search”, The Milwaukee Journal Sentinel, May2003,(Çevrimiçi) , http://www.findarticles.com/p/articles/miqr4196/is_200305/ai_n10871069, 21 Nisan 2005.
- Goldsmith,Arthur H., Veum,Jonathan R., Darity,William ,JR., “Unemployment, Joblessness , Psychological Well-Being and Self-Esteem: Theory and Evidence”, Journal of Socio- Economics,Vol 26, No: 2, 1997.
- Hancı, İ.Hamit “İzmir’de Eğitim Hastanelerinde Çocuk İstismarı Tanısı Alan Olgularla İlgili İzmir Çocuk İstismarı Araştırma Grubunun Onsekiz Aylık Deneyimi”, (Çevrimiçi),<http://www.sosyalhizmetuzmani.org/> cocukistismari.htm.
- Hernandez, Donald J.,“Jobs, Poverty, and Family Breakup: the Impacts of Unemployment and Poverty Are Contributing Substantially to Dissolution of American Families”, USA Today (Society for the Advancement of Education), November 1993, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1272/is_n2582_v122/ai_14716406/pg_2, 21 Nisan 2005.
- Kumbul, Burcu “İşsizlik ve Yarattığı Psikososyal Sorunların Öğrenilmiş Çaresizlik Bağlamında İncelenmesi”, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Sosyal Siyaset Konferansları ,Prof. Dr. Toker Dereli’ye Armağan (Hakem Sürecinden Geçmiş)
- Novo, Mehmed, Hammarström, Anne, Janlert, Urban, “Do High Levels of Unemployment Influence the Health of Those Who Are Not Unemployed? A Gendered Comparison of Young Men and Women During Boom and Recession” , Social Science & Medicine, Vol. 53, 2001.

Ortiz, Larry Paul Andres, Farrell, Michael P., "Father's Unemployment and Adolescent's Self-concept", *Adolescence*, Winter 1993, (Çevrimiçi) [http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2248/](http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2248/is_n112_v28/ai_14777827/pg_3)

[is_n112_v28/ai_14777827/pg_3](http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m2248/is_n112_v28/ai_14777827/pg_3), 21 Nisan 2005.

Sartre, Jean Paul, Denemeler, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, İstanbul, Say Yayınları, t.y.

Ström, Sara, "Unemployment and Families: A Review of Research", *Social Service Review*, Vol. 77, September 2003.

Terzioğlu, R. Günsel, "Ailenin Ekonomik Faaliyetleri", T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Türkiye Aile Yılı 1990, 1990.

Turner, J. Blake, "Economic Context and the Health Effects of Unemployment", *Journal of Health and Social Behavior*, September 1995, (Çevrimiçi) <http://proquest.umi.com/pqdweb?did=7735728&sid=3&Fmt=3&clientId=46175&RQT=309&VName=PQD>, 28 Mart 2005.

USA Today, "Family Relations Hurt By Joblessness", *Society for the Advancement of Education*, April 2003, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m12_72/is_2695_131/ai_99849658, 21 Nisan 2005.

USA Today, "Stigma Creates Employment Barriers", *Society for the Advancement of Education*, February 1998, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1272/is_n2633_v126/ai_20305748, 15 Nisan 2005.

Weich, Scott, Lewis, Glyn, "Poverty, Unemployment, and Common Mental Disorders: Population Based Cohort Study", *British Medical Journal*, July 11, 1998, (Çevrimiçi) http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m0999/is_n7151_v317/ai_20958582/pg_3, 21 Nisan 2005.

Watkins, Stephen J., "Unemployment and Health", *World Health*, Geneva, November 1992, p. 18.

Warner, Richard, "Hard Times and Schizophrenia", *Psychology Today*, June 1986, (Çevrimiçi)

http://www.findarticles.com/p/articles/mi_m1175/is_v20/ai_4260806/pg_2, 21 Nisan 2005.

Wadsworth, M.E.J., Montgomery, S.M., Bartley, M.J., "The Persisting Effect of Unemployment on Health and Social Well-being in Men Early in Working Life", *Social Science & Medicine*, Vol. 48, 1999, p. 1491.

Yılmaz, Tuncay, Fidan, Fatma, Karataş, Veli, "İşsizliğin Sosyo-Psikolojik Sonuçları: Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Bireylerin Tutumları Bir Alan Araştırması", *Sosyal Siyaset Konferansları 48. Kitap*, (İstanbul 2004), s. 173, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları.

Yılmaz, Tuncay, Fidan, Fatma, Karataş, Veli "İşsizliğin Sosyo-Psikolojik Sonuçları: Sosyo-Demografik Özelliklere Göre Bireylerin Tutumları Bir Alan Araştırması", *Sosyal Siyaset Konferansları*, C.48. ,2004

Yüksel, İhsan, "İşsizliğin Psiko-Sosyal Sonuçlarının İncelenmesi (Ankara Örneği)", *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C. 4, No: 2, 2003, s.32.